

Radomíra Kowalská

Ekonomika

pro střední zdravotnické školy

Radomíra Kowalská

Ekonomika

pro střední zdravotnické školy

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Ing. Radomíra Kowalská

EKONOMIKA pro střední zdravotnické školy

Recenzentka:

Ing. Jana Floriánová

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:

© Grada Publishing, a.s., 2014

Design Photo © Grada Publishing, a.s., 2014

Fotografie na obálce Michal Němec

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 5559. publikaci

Odpovědná redaktorka Karla Hejduková

Sazba a zlom Lukáš Tingl

Fotografie Ing. Radomíra Kowalská, Mgr. Eva Vaňurová, Jan Říha

Počet stran 192

Vydání první, Praha 2014

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno. Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění však pro autory ani pro nakladatelství nevplývají žádné právní důsledky.

ISBN 978-80-247-5091-0

ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:

ISBN 978-80-247-9323-8 (pro formát PDF)

ISBN 978-80-247-9324-5 (pro formát ePUB)

Obsah

1. Základní pojmy ekonomiky	1
1.1 Ekonomie a ekonomika	1
1.2 Ekonomické systémy	2
1.3 Potřeby	5
1.4 Statky a služby	9
1.5 Životní úroveň	13
1.6 Výroba, výrobní faktory	18
1.7 Hospodářský proces	22
1.8 Trh, poptávka a nabídka	23
1.9 Subjekty trhu	29
1.10 Konkurence na trhu	29
1.11 Úloha státu v tržní ekonomice	31
1.12 Peníze	31
2. Podnikání	38
2.1 Podnikatel	38
2.2 Znaky podnikatele	39
2.3 Druhy podniků (obchodních závodů)	40
2.4 Podnikatelský záměr	41
2.5 Právní formy podnikání	44
2.6 Podnikání podle živnostenského zákona	45
2.7 Povinnosti podnikatele	49
2.8 Obchodní korporace	51
2.9 Rizika podnikání, škody podnikatele, odpovědnosti	57
2.10 Podnikání v Evropské unii	61

3. Podnikový majetek, hospodaření a činnosti podniku	63
3.1 Struktura majetku, majetek dlouhodobý a oběžný	63
3.2 Odpisy dlouhodobého majetku	66
3.3 Zásoby, zásady racionálního zásobování	70
3.4 Povinnosti a odpovědnosti dodavatelů a odběratelů	80
3.5 Náklady, výnosy, výsledek hospodaření	82
3.6 Marketing	89
3.7 Management	93
3.8 Prodej	98
4. Pracovně-právní vztahy	100
4.1 Hledání zaměstnání	100
4.2 Úřad práce	101
4.3 Podpora v nezaměstnanosti	103
4.4 Životopis a motivační dopis	106
4.5 Přijímací pohovor	109
4.6 Vznik pracovního poměru	114
4.7 Ukončení pracovního poměru	119
4.8 Pracovní doba a doba odpočinku	120
4.9 Povinnosti zaměstnance a zaměstnavatele	121
4.10 Mzda	123
4.11 Pomoc státu v různých sociálních situacích	130
5. Daňová soustava a finanční trh	134
5.1 Daňový systém v České republice	134
5.2 Finanční trh	144
6. Národní hospodářství	166
6.1 Struktura národního hospodářství	166
6.2 Ukazatele hodnocení národního hospodářství	169
6.3 Světová ekonomika a globalizace	178
6.4 Evropská unie	180
Použitá literatura	181
Rejstřík	184

1 Základní pojmy ekonomiky

1.1 Ekonomie a ekonomika

S ekonomikou se člověk setkává v každodenním životě. Když je dítětem, zajímá ho, kdo a jaké mu koupí hračky, v mládí šetří z kapesného na dovolenou s kamarády, později na bydlení či auto, ve stáří na zachování důstojného života apod. Přemýšlí, kde a kolik peněz si vydělá, za co je utratí, jak bude s financemi hospodařit. Hospodaření je důležité nejen v osobním životě, ale stojí na něm i činnost firem či státu.

Ekonomie je věda o obecných souvislostech v hospodaření společnosti. Zabývá se tím, jak lidé a společnost rozhodují o využití dostupných zdrojů k výrobě statků a služeb. Zkoumá, jak jsou tyto produkty rozdělovány mezi osoby či skupiny společnosti.

Makroekonomie – zkoumá vývoj ekonomiky jako celku, studuje hospodaření velkých institucí či subjektů, např. hospodaření státu, inflaci v dané zemi, nezaměstnanost v Evropské unii.

Mikroekonomie – zkoumá hospodaření a chování menších celků, např. hospodaření domácností a firem, vliv změny daní na obyvatelstvo či firmy.

Ekonomika je souhrn hospodaření na určitém území. Jde tedy o konkrétní hospodaření jednotlivců, firem, institucí či státu.

■ Otázky a příklady

Rozhodněte, zda následující ukazatel je makroekonomický či mikroekonomický:

- průměrná mzda lékaře v Praze,
- počet lidí v produktivním věku v České republice,
- výsledek hospodaření zdravotní pojišťovny,
- státní dluh Itálie,
- celkové náklady na očkování proti chřipce pro zaměstnance nemocnice,
- tempo růstu HDP,
- míra nezaměstnanosti ve Středočeském kraji,
- výše porodného pro matku dvojčat,
- úroky u hypotéky,
- míra oddlužení rozvojových zemí.

1.2 Ekonomické systémy

Lidé vždy potřebovali nalézt systém, který by jim umožnil efektivně nakládat s dostupnými zdroji, spojit své síly, společně vyrábět a podle možností produkty mezi společností rozdělit.

Ekonomické systémy se postupně vyvíjely a při jejich rozlišování se odpovídá na tyto tři otázky:

1. **Co** a kolik budeme vyrábět?
2. **Jak** budeme vyrábět, jaké zdroje použijeme, jaké technologie jsou nám dostupné?
3. **Pro koho** budeme vyrábět, jak produkty mezi členy společnosti rozdělíme?

Podle odpovědí na tyto otázky rozlišujeme čtyři typy ekonomických systémů:

1. zvykový systém,
2. příkazový systém,
3. tržní systém,
4. smíšený systém.

Zvykový systém

Nejstarší systém. Vůdce neboli náčelník kmene spolu s radou starších rozhodovali, co a kolik se bude vyrábět. Tato rozhodnutí probíhala na základě zkušeností, zvyků a tradic. Vyráběli z omezených zdrojů, používali jednoduché technologie, do výroby se zapojovali členové kmene podle svých možností. Produkty původně sloužily všem, nicméně později si část začali přivlastňovat nejmocnější členové skupiny. Tento systém přetrval dodnes například v některých kmenech Afriky.

Příkazový systém

O všech otázkách rozhoduje úzká skupina lidí, která se dostala k moci. Využívá se v ekonomikách, které jsou např. v krizových situacích (živelné pohromy, válečný stav v zemi). U nás byl tento systém využíván v době centrálního plánování, kdy byla u moci komunistická strana. Ta rozhodovala o tom, co a jaké množství se vyrobí, jaké technologie se k tomu použijí. Diktovala ceny produktů, stanovila výši mezd, zrušila soukromé podnikání a vše tak bylo pod kontrolou státu. Komunistická strana vypracovávala plány rozvoje hospodářství na několik let dopředu a podniky měly tak předepsáno, co a jaké množství v následujících obdobích musí produkovat. Skupiny pracujících si navíc dávaly závazky, jak tyto plány ještě překročit, a tak se straně zavděčit.

Pro ilustraci tehdejší doby následuje ukázka vánočního projevu:

Vánoční projev budoucího prezidenta Zápotockého, 1952 (prezidentem v letech 1953–1957)

Chtěl bych dnes ve svém vánočním projevu promluvit k těm, kteří se o Štědrém večeru nejvíce shromažďují kolem vánočních stromků: k našim dětem a mládeži. Vy, kteří dorůstáte, nepozorujete ani, jak mnohé se u nás v poslední době změnilo a mění. Ani legendární Vánoce nezůstávají beze změny.

Září sice dále vánoční stromky, čekají se dárky, ale mizí už jesličky, které dříve bývaly nezbytným doprovodem vánočních svátků. Jesličky s malým Ježíškem musely být dříve o Vánocích v každé domácnosti, i když jsme je museli vystříhané z papíru zapíchat jen do mechu za okny. Malý Ježíšek, ležící ve chlévě na slámě vedle volka a oslíka, to byl symbol starých Vánoc. Proč? Měl připomínat pracujícím a бедným, že chudí patří do chléva. Když se mohl ve chlévě narodit a bydlet Ježíšek, proč byste tam nemohli bydlet vy, proč by se tam nemohly rodit vaše děti? Tak mluvili

k chudým a pracujícím bohatí a mocní. Proto také v době kapitalistického panství, kdy bohatí vládli a chudí se dřeli, pracující namnoze ve chlévech bydleli, a jejich děti se tam rodily.

Doby se ale změnily. Děti pracujících se již nerodí ve chlévech. Nastaly mnohé převraty. I Ježíšek vyrostl a zestaral, narostly mu vousy a stává se z něho děda Mráz. Nechodí již nahý a otrhaný, je pěkně oblečený v beranici a v kožichu. Nazí a otrhaní nechodí již dnes ani naši pracující a jejich děti.

Děda Mráz přijíždí k nám od východu a na cestu mu září také hvězdy – nejen jediná betlémská. Celá řada rudých hvězd na našich šachtách, hutích, továrnách a stavbách. Tyto rudé hvězdy hlásají radostně, že vaši tatínkové a maminky splnili na svých pracovištích úkoly 4. roku první Gottwaldovy pětiletky. Čím více je těchto zářivých hvězdiček, tím radostnější budou naše svátky, které se stávají svátkem radostné oslavy splnění úkolů celoroční naší práce. Čím důsledněji je tato práce vykonána a úkoly splněny, s tím větší nadílkou je příjezd dědy Mráze provázen.

Do Vánoc splníme závazky Stalinovi. Proto dnes k radostnému vánočnímu svátku slibme našemu osvoboditeli, příteli a učiteli soudruhu Stalinovi, slibme našemu soudruhu prezidentovi Gottwaldovi všichni my, velcí i malí, že se budeme starat každý ze všech svých sil, abychom své pracovní schopnosti ve školách, závodech i kancelářích a na každém pracovním místě rozvíjeli tak, aby úkoly vytýčené pro poslední rok Gottwaldovy pětiletky byly do příštích Vánoc na všech pracovištích splněny. Aby nad všemi závody, šachtami, státními statky, JZD, ve městech i na vesnicích se rozzářily jasné rudé hvězdy splněných závazků, aby naše krásná vlast rozkvetla novými květy splněných úkolů a plánů.

Tím zkrážíme také zločinné plány a úmysly těch, kteří místo tvůrčí práce chtějí připravovat novou světovou válku, aby mohli znovu zotročit naše národy a vykořisťovat lidskou práci. Slibme si, že ubráníme mír a zachováme tak na celé zemi pokoj a klid všem lidem dobré vůle!

Antonín Zápotocký, Vánoce 1952

Zdroj: Vánoční projev prezidenta Zápotockého, 1952 [online], 2006-11-28. Dostupný na: <http://vsp.blog.cz/0611/vanocni-projev-prezidenta-zapotockeho-1952>

Tržní systém

Na všechny otázky odpovídá trh. Na základě poptávky trhu se vyrábí, na výrobu působí konkurence, vzniká tak tlak na efektivitu výroby. Rozdělují se podle úspěšnosti na trhu. Vydělávají schopní, neřeší se problémy starých, nemocných. Systém není dostatečně humánní.

Smíšený systém

Tržní systém je kombinován se systémem příkazovým. Je doplněn o určitou míru sociálních jistot, které navrhuje a uzákoňuje vláda státu.

1.3 Potřeby

Lidskou potřebou rozumíme vrozený nebo získaný pocit nedostatku (přebytku), který se snažíme určitým způsobem odstranit, uspokojit.

Potřeby lze členit z několika hledisek. Například potřeba pacienta napít se. Tuto potřebu lze označit jako biologickou, současnou, ekonomickou, individuální a pro pacienta v tom okamžiku i nezbytnou. Na potřeby působí i řada faktorů, např. zdravotní sestra potřebuje k výkonu své práce tlakoměr, zatímco zubař zubní vrtačku. To znamená, že potřeby ovlivňuje povolání. Potřeby ovlivňuje i místo a čas, kde se člověk pohybuje. Jiné potřeby má senior v zaostalé zemi v Africe, jiné ve vyspělé zemi USA. Jiné potřeby má člověk ráno a jiné večer.

Členění potřeb:

- hmotné – vlastnit dům, zařídit si nábytkem vlastní ordinaci,
- nehmotné – zdraví, seznámit se, přátelství,
- zbytné – koupit modernější vybavení operačního sálu, jít na koncert,
- nezbytné – pít, dýchat,
- biologické – jíst, vylučovat, spát,
- kulturní – navštívit muzeum, divadlo,
- současné – zbavit se bolesti, ošetřit zlomenou nohu,
- budoucí – udělat maturitu, zrekonstruovat domov pro seniory,
- ekonomické – koupit nové teploměry, zásoby v nemocniční kantýně,

- neekonomické – projít se v parku, navázat přátelství v pracovním kolektivu,
- individuální – stát se lékařem, vdát se,
- společenské – mír, zdravé životní prostředí, vyspělá úroveň zdravotnictví,
- stálé – dýchat, jíst, pít, spát,
- občasné – vyléčit virózu, zajet si na výlet do hor.

Obr. 1.1 Potřeba individuální, výlet na Pravčickou bránu

■ Otázky a příklady

1. Určete, o jaké potřeby se jedná (hmotné, nehmotné, ekonomické, neekonomické, kulturní, biologické, zbytné, nezbytné atd.):

- a) potřeba modernějšího vybavení domova seniorů,*
- b) potřeba obce postavit nové zdravotnické středisko,*
- c) potřeba výměny obvazu na ránu,*
- d) potřeba utlumení bolesti,*
- e) potřeba preventivní prohlídky,*
- f) potřeba porozumět důsledkům své nemoci,*
- g) potřeba udělat příští rok maturitu,*
- h) potřeba lásky.*

2. Vysvětlete, jak na potřeby působí místo (země), ve které člověk žije:

a) vyspělá země

.....

.....

.....

Obr. 1.2 Německo – země s vyspělou ekonomikou

b) zaostalá země

.....

.....

.....

Obr. 1.3 Zaostalá ekonomika

3. Uveďte příklady rozdílných potřeb těchto lidí:

a) mladý člověk ochrnutý na dolní končetiny po úrazu

.....

.....

.....

.....

b) starý člověk ležící v LDN

.....

.....

.....

.....

c) obyvatel Keni nakažen virem HIV

.....

.....

.....

.....

d) dívka trpící anorexií

.....

.....

.....

.....

4. Uveďte, jaké potřeby má v zaměstnání zdravotní sestra:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Obr. 1.4 Zdravotnický personál

1.4 Statky a služby

Lidské potřeby jsou různorodé. Potřebu mít maturitu uspokojíme tím, že se budeme učit a maturitní zkoušku úspěšně složíme. Potřebu najít si vhodné zaměstnání uspokojíme tím, že budeme mít požadované vzdělání, praxi, napíšeme si zajímavý životopis, budeme chodit na přijímací pohovory, budeme na pohovorech působit zodpovědně a přiměřeně sebevědomě, budeme mít i určitou míru štěstí a požadované místo získáme.

K uspokojování potřeb pacientů slouží obvazový materiál, teplo, jídlo, pití, ošacení, operační výkony, spánek, světlo, léky atd. K běžnému životu potřebujeme bydlení, dopravu, energii, potraviny, ošacení, volný čas, zábavu, vzdělávání, kariéru atd.

Prostředky k uspokojování lidských potřeb jsou tedy určité statky (předměty) a určité služby (činnosti).

Statky jsou většinou výsledkem lidské práce (auto), ale mohou být i produktem přírody (vzduch, houby v lese).

Členění statků:

a)

- hmotné, materiální – injekční stříkačka, sanitní vůz, papír,
- nehmotné, nemateriální – duševní výtvořy člověka, např. umět vyrobit zdravotní pomůcku, znalost latinského jazyka, schopnost napsat filmový scénář;

Obr. 1.5 Výroba zdravotnických pomůcek

b)

- ekonomické – nejsou volně dostupné, je třeba za ně zaplatit, např. ošacení, knihy, léky,
- volné – volně dostupné pro každého, např. voda v přírodě;

c)

- kapitálové – slouží k výrobě, např. mouka pro výrobu v pekárně, uhlí k výrobě tepla,
- spotřební – slouží ke spotřebě, např. zubní pasta, potraviny.

Obr. 1.6 Statky spotřební

Služby jsou činnosti jiných lidí, které uspokojují naše potřeby.

Členění služeb:

- věcné – činnosti jiných lidí, které působí na nějakou věc (oprava garáže, praní prádla, úklid skladu),
- osobní – činnosti jiných lidí, které působí přímo na osobu (ošetření u lékaře, pedikúra, rehabilitace, masáž, převoz pacienta sanitkou).

Proces, ve kterém statky a služby užíváme, se nazývá spotřebou. Spotřeba může být jednorázová (jídlo) nebo postupná (přístroje).

■ Otázky a příklady

1. Čtyřicetiletý muž onemocněl Huntingovou chorobou. Toto onemocnění je dědičné a způsobuje progresivní ubývání tělesných i duševních schopností. Pacient postupně ztrácí možnost se o sebe sám postarat. Jaké statky a služby bude v současnosti i budoucnosti potřebovat?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Uveďte příklady statků a služeb, které potřebují těhotné ženy:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Určete, zda jde o službu osobní či věcnou:

- a) ošetření na pohotovosti.....
- b) oprava vodovodní sítě v domově důchodců.....
- c) péče o děti v mateřské školce.....
- d) praní nemocničního prádla.....
- e) doprava pacienta sanitkou do nemocnice.....
- f) pobyt na protialkoholní záchytné stanici.....
- g) oprava střechy psychiatrické léčebny.....
- h) kanesterapie.....

Obr. 1.7 Kanesterapie

4. Objasněte pojem volný statek a uveďte příklady těchto statků:

.....

.....

.....

.....

1.5 Životní úroveň

Většina obyvatel České republiky si myslí, že má střední životní úroveň. Co si pod pojmem střední životní úroveň máme představit? Vlastníme auto, byt, můžeme si koupit ošacení, dostatek jídla, dětem dát kapesné, zajet na dovolenou atd. Velké množství lidí však touží po vyšší životní úrovni. Chtějí větší dům s rozsáhlou zahradou a bazénem, dvě auta vyšší třídy, značkové oblečení, bio jídlo, vzdělání pro děti na prestižních školách, dovolenou v luxusních destinacích. Jsou však lidé, kteří se spokojí s málem, žijí více spojeni s přírodou, auto nepotřebují, dovolená v cizině je nezajímá. Obecně se tedy dá říci, že každý člověk má svou vlastní představu o ideální životní úrovni a vysoká životní úroveň není zárukou šťastného života.

Životní úroveň je stupeň uspokojování hmotných a duševních potřeb lidí a souhrn životních podmínek, za nichž jsou tyto potřeby uspokojovány.

Při hodnocení životní úrovně vycházíme z těchto faktorů:

- a) osobní spotřeba – množství a kvalita statků a služeb, které máme k dispozici (potraviny, ošacení, kosmetika, nábytek, domácí spotřebiče, dodávky energií),
- b) společenská spotřeba – úroveň veřejných služeb (zdravotnictví, školství, policie, soudy, záchrannářské sbory),
- c) bydlení – vlastní bydlení či pronájem, velikost obydlí, vybavení, design,
- d) volný čas – místo a délka dovolené, možnosti sportovního vyžití, kultura, zájmové kroužky pro děti,
- e) sociální jistoty – částka a délka poskytované nemocenské, podpory v nezaměstnanosti, důchody, možnosti podpor mladých rodin, péče o zdravotně postižené atd.
- f) pracovní podmínky – výše mezd, délka a rozvržení pracovní doby, produktivita práce, dobré či zhoršené pracovní prostředí,
- g) životní prostředí – čistota vzduchu, vod, kvalita půdy, lesy, malebná krajina.

Měření životní úrovně je velmi obtížné. Používají se různé metody srovnávání:

- **vývoj reálné mzdy pracovníků** – reálná mzda vyjadřuje, co je možné si za takovou odměnu koupit, jedná se tedy o kupní sílu mezd.

V 1. čtvrtletí 2013 se průměrná hrubá měsíční nominální mzda na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství snížila proti stejnému období předchozího roku o 0,4 %, reálně poklesla o 2,2 %.

Zdroj: Průměrné mzdy – 1. čtvrtletí 2013 [online], 2013-06-05.

Dostupný na: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/cpmz060513.doc>

- **potřebná doba práce ke koupi určitého předmětu** – doba práce, po jakou musíme pracovat, abychom si mohli určitý statek koupit.

Vstupenka do kina stojí 150 Kč, hodinová mzda dělníka činí 100 Kč. Dělník tedy na vstupenku musí odpracovat 1,5 hodiny. Pokud cena vstupenky vzroste na 200 Kč, musí dělník na její koupi odpracovat 2 hodiny.

- **hrubý domácí produkt** – celková peněžní hodnota statků a služeb vytvořená za dané období na území jednoho státu, ukazatel výkonnosti ekonomiky dané země.

Ekonomové posuzují životní úroveň podle růstu HDP. Pokud HDP neroste nebo stagnuje, v zemi se méně vyrábí a nakupuje, což může být způsobeno poklesem mezd obyvatelstva, a to vede k jejich poklesu životní úrovně.

Obr. 1.8 Pokles životní úrovně